

lager dan dat van de geweldsdelicten; dat is ook voor Utrecht in de eerste helft van de vijftiende en voor Brussel in de vijftiende en de zestiende eeuw vastgesteld. Boomgaard trekt daarom de opvatting dat op het platteland meer geweld, in steden meer diefstal zou zijn gepleegd, in twijfel. Verder overweegt hij de vraag of de 'moderne' wijze van berechting waarin de overheid als rechtsvorderaar optreedt (in tegenstelling tot de 'middeleeuwse' waarbij vervolging van misdrijven slechts mogelijk is op klacht van een benadeelde partij) geleid heeft tot een verharding van de rechtspraktijk. Hij constateert in zijn documenten geen tekenen van toenemende verharding, maar dat was ook amper te verwachten. Een vergelijking met de 'middeleeuwse' methode (tot wanneer werd die in Nederlandse steden eigenlijk toegepast?) is niet mogelijk. Eén aspect ervan, de mogelijkheid van compositie, dat is, de verzoening waarbij een straf aan lijf of leven door een boete, respectievelijk afkoopsom werd vervangen, werd in Amsterdam ook in de zestiende eeuw ruim in praktijk gebracht. De rechters in de schepenbank toonden er geen voorkeur voor extreme straffen. Dat vreemdelingen die in de stad niets te zoeken hadden er vaker dan de ingezetenen aan den lijve werden bestraft, ligt voor de hand. Boomgaards speciale belangstelling gaat uit naar de bedelaars onder hen. Daarentegen behandelt hij niet als een aparte categorie de van hot naar haar trekkende professionele misdadigers. In Groningen werd in de eerste helft van de zestiende eeuw gemiddeld eens per jaar zo iemand gevangen en terechtgesteld (Bakker/Huussen 1992), net als in Kampen in het derde kwart van de vijftiende eeuw (*Digestum vetus*, regestenlijst Schilder). Bij een gelijke frequentie zou het in Amsterdam op de (afgezien van de ketters) drie à vier doodstraffen per jaar, in meer dan een kwart daarvan om zulke professionelen moeten gaan. Zouden de Confessieboeken een veel kleiner aantal vermelden, dan lijkt het alsof de schout vrij laks was in het vervolgen van dergelijke criminelen, ofwel de terughoudendheid die men in Amsterdam toonde bij de toepassing van de pijnlijke ondervraging er toe leidde dat veel schoeljes de dans konden ontspringen. Dat deze reserve groot was, brengt Boomgaard herhaaldelijk naar voren. Tegen populaire ideeën over gruwelijke praktijken van laat-middeleeuwse rechtbanken stelt hij zich ook daarom krachtig te weer. Hoe de rechters in de door hem behandelde jaren wèl met misdaad en misdadigers omgingen zet hij op een boeiende manier uiteen.

J. A. Kossmann-Putto

H. L. Zwitzer, *'De militie van den staat'. Het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden* (Dissertatie Utrecht 1990; Amsterdam: Van Soeren & Co, 1991, 256 blz., f49,90, Bf995,-, ISBN 90 6881020 0).

Het valt niet te ontkennen dat de belangstelling voor militaire geschiedenis in Nederland minimaal is. Iedere bijdrage over het Staatse leger moet daarom met open armen worden ontvangen. Dat geldt zeker voor een boek dat zich presenteert als de definitieve afrekening met tal van stereotypen: 'Zo was de defensie altijd verwaarloosd, was er voor de verdediging des lands nimmer geld voorhanden, waren de compagnieën nooit compleet en de vestingen vervallen, deugden de officieren niet tenzij zij tot de adel uit de oostelijke provincies behoorden, oefenden soldaten een verachtelijk beroep uit, behoorden zij voorts tot het uitschot van de maatschappij, waren het bovendien nog vreemde huurlingen ook' (13). De auteur, luitenant-kolonel b. d., wil met dergelijke vooroordelen afrekenen door in vijf losse studies in te gaan op de veelhoofdigheid van het oppergezag, de samenstelling van het leger, de staat van oorlog, de bezoldiging van het krijgsvolk en de kwaliteit van het officierskorps. Deze detailstudies worden voorafgegaan en gevolgd door enige algemene beschouwingen, die een eigen leven leiden.

De kracht van de auteur ligt niet in de nuancering. Aan de ene kant maakt hij het zich wel erg gemakkelijk door van de huidige stand van het historisch onderzoek een karikatuur te geven.

Wie beweert in vredesnaam dat de defensie altijd verwaarloosd werd en daarvoor nooit geld voorhanden was? Wie beweert dat het Staatse leger enkel uit uitheemse huurlingen bestond? Aan de andere kant maakt hij het zich wel erg gemakkelijk door slechts zeer ten dele op de aangeroeerde problematiek in te gaan. De studies behandelen alleen bepaalde aspecten, onderbouwd met zorgvuldig geselecteerd materiaal uit vooral de begin- en eindjaren van de Republiek. Het vertoog over de veelkoppige legerleiding steunt hoofdzakelijk op de *Staatkundige Geschriften* van Simon van Slingelandt, waarbij de dagelijkse praktijk wordt verwaarloosd en de breuk van 1651 wordt onderschat. De analyse over de bonte samenstelling van het leger, dat voor de helft uit Nederlandse manschappen en voor driekwart uit Nederlandse officieren zou hebben bestaan, berust grotendeels op enige recutenlijsten uit 1780/1781 en conductelijsten uit 1789 en blijft een momentopname. Hetzelfde geldt voor de verhandeling over het officierskorps, waaruit blijkt dat rond 1789 10% van de lagere officieren en ruim 60% van de regimentscommandanten van adel was: opmerkelijk is de mate waarin Willem IV en Willem V de hoge militaire benoemingen tot onderdeel van het stadhoudelijk patronagesysteem maakten. De beschouwingen over het quotesysteem en de staat van oorlog kunnen de uitnemende analyse van A. Th. van Deursen niet doen vergeten. Het interessantst is de studie over de betaling van het krijgsvolk, waaruit de solliciteurs-militair als bemiddelaars tussen de nalatige betaalleren en de kapiteins-ondernemers van de compagnieën naar voren treden.

Als rode draad, die vooral in de inleiding en slotbeschouwing aan de orde komt, fungeert de vraag of de Nederlanders altijd zo anti-militaristisch zijn geweest of dat hierbij sprake is van een historische mythe. Voor de auteur is het antwoord geen probleem: de Nederlandse vredelievendheid is een vinding van de 'maritiem-deterministische opvatting' (10), de obsessie met het zeevend verleden. Deze zou verdoezelen dat de Nederlanders altijd even krijgslustig zijn geweest als andere volkeren, zoals de strijd ter zee en overzee uitwijst. Dat het Staatse leger voor de helft uit buitenlanders bestond vloeide slechts voort uit de relatieve welvaart en de geringe omvang van de bevolking. De auteur vergeet hierbij gemakshalve dat de commercieel-maritieme traditie van de Hollandse bovenlaag weinig met anti-militarisme te maken had en de strijd ter zee en overzee daarin heel goed paste en dat deze benadering het rijk niet alleen had en moest wedijveren met de gereformeerde en orangistische traditie.

De slotsom moet luiden dat de auteur in de inleiding en op de omslag van zijn goed geschreven boek, waarop hij in Utrecht is gepromoveerd, verwachtingen wekt die hij niet kan waarmaken. Het gaat niet om een samenvattende monografie die het bestaande beeld van het Staatse leger omverhaalt maar om een bundel opstellen die een aantal aspecten van het militair bedrijf in de Republiek aan de orde stelt en daarop soms een nieuw licht werpt. Het ware te wensen dat meer historici zich tot het militair bedrijf voelden aangetrokken; er blijft nog genoeg werk te doen.

G. de Bruin

Th. Verbeek, *Descartes and the Dutch. Early reactions to cartesian philosophy 1637-1650* (Published for The journal of the history of philosophy, Inc.; Carbondale-Edwardsville: Southern Illinois university press, 1992, x + 168 biz., ISBN 0 8093 1617 X).

In 1988 publiceerde de auteur van dit boek in zijn *La querelle d'Utrecht* in Franse vertaling de belangrijkste stukken betreffende de ruzie die in Utrecht losbarstte rond de nieuwe filosofie van Descartes en nu heeft hij dit onderwerp uitgebreid tot een uitvoerige en erudiete geschiedenis van de strijd tussen de vroege cartesianen, de aristotelici en orthodoxen tijdens het verblijf van de filosoof in Nederland. Het verhaal begint met het uitkomen van Descartes' *Discours* in 1637